

Alenka Vrbinc (ORCID: 0000-0002-7330-4158)

Marjeta Vrbinc (ORCID: 0000-0002-6866-6023)

**Frazeologija kot medij za izražanje stereotipnih
pogledov na druge: na primeru angleških in
slovenskih frazemov z etnonimi**

Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies 14/2022. 207–231.

DOI: <https://doi.org/10.3986/sjsls.14.1.08>

ISSN tiskane izdaje: 1408-2616, ISSN spletne izdaje: 1581-127

<https://ojs.zrc-sazu.si/sjsls>

Alenka Vrbinc (ORCID: 0000-0002-7330-4158)

Ekonomsko fakulteta, Univerza v Ljubljani, Slovenija

Marjeta Vrbinc (ORCID: 0000-0002-6866-6023)

Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Slovenija

DOI: <https://doi.org/10.3986/sjls.14.1.08>

FRAZEOLOGIJA KOT MEDIJ ZA IZRAŽANJE STEREOTIPNIH POGLEDOV NA DRUGE: NA PRIMERU ANGLEŠKIH IN SLOVENSkih FRAZEMOV Z ETNONIMI

V članku obravnavamo nacionalne stereotipe, ki jih najdemo v angleških in slovenskih izlastnoimenskih frazemih z etnonimi ali njihovimi izpeljankami. Naš namen je pojasniti razloge, zakaj so se v angleščini oz. slovenščini v določenem časovnem obdobju pojavili stereotipni pogledi na druge narode. Na podlagi konkretnih primerov frazemov razlagamo njihovo (pretežno negativno) konotacijo. Ugotavljamo, da so angleški frazemi z etnonimi posledica zgodovinskih odnosov Angležev z drugimi (večinoma) evropskimi narodi, ki so jih imeli Angleži za sovražnike ali tekmece, slovenski frazemi z etnonimi pa so lahko rezultat prevzemanja izraza kot takega iz nemščine ali pa odraz stereotipnih predstav Slovencev o drugih narodih in ne odraz rivalstva med Slovenci in drugimi narodi.

KLJUČNE BESEDE: izlastnoimenski frazemi, etnonimi, stereotipi, predsodki, konotacija

The article deals with national stereotypes found in English and Slovene onomastic idioms containing ethnonyms or their derivatives. The aim is to address the reasons why stereotypical views of other nations emerged in a certain period of time in English and Slovene. On the basis of concrete examples, the (predominantly negative) connotations of idioms are explained. It can be claimed that the English idioms with ethnonyms reflect the historical relations of the English with other (mostly European) nations regarded by the English as their enemies or rivals. The Slovene idioms with ethnonyms may be a result of calquing from German or they may reflect the stereotypical images Slovenes (have) had of other nations; they, however, do not reflect rivalry between Slovenes and other nations.

KEYWORDS: onomastic idioms, ethnonyms, stereotypes, prejudices, connotation

1 Uvod

Pri preučevanju frazeološkega materiala posameznega jezika razlikujemo različne vrste preneseno rabljenih konvencionalnih besednih zvez, pri čemer moramo posebno pozornost nameniti tudi vrsti motivacije posamezne besedne zveze. Med različnimi vrstami motivacij lahko kot poseben primer motivacije izpostavimo stereotipe (Dobrovol'skij, Piirainen 2005: 79–105), kajti nekatere preneseno rabljene besedne zveze, h katerim prištevamo tudi frazeme, vsebujejo sestavine, ki jih lahko smiselno interpretiramo le na osnovi poznavanja stereotipov (prav tam: 98–99). Večina frazemov, katerih sestavni del je poimenovanje določenega naroda, je nastala na osnovi določenega stereotipa (Gutiérrez Rubio 2015: 18), motivacija pa igra pri tem pomembno vlogo, saj pogosto omogoča, da ugotovimo, kdaj je nastal določen stereotip in kakšni so razlogi za nastanek. Prav tako ne smemo zanemariti vloge kognitivnih procesov, ki so pogosto mehanizem za motivacijske vplive, poleg tega pa lahko tudi določajo, kako motivacijski procesi vplivajo na percepcijo, presojo in vedênje (Hilton, von Hippel 1996: 239). Zato je pomembno čim natančneje preučiti nastanek in rabo stereotipov v določeni jezikovni skupnosti ter raziskati družbene funkcije stereotipov kot tudi širši družbenozgodovinski kontekst odnosov med posameznimi skupinami (Tajfel 1981). V prispevku bomo obravnavali nacionalne stereotipe, ki jih najdemo v angleških in slovenskih izlastnoimenskih frazemih z etnonimi ali njihovimi izpeljankami.

1.1 KAJ JE STEREOTIP?

Besedo stereotip smo v slovenščino prevzeli prek nemščine iz francoščine in je bila prvotno rabljena v tiskarstvu v pomenu »kliše, odlitek, po matrici ulita plošča«, nato pa se je pomensko razvila v »ustaljen vzorec, oguljena fraza« (Snoj 2016). Walter Lippmann v svojem delu *Public Opinion* iz leta 1922 razlikuje med svetom zunaj in podobami v naših glavah, pri čemer uporabi besedo stereotip za 'podobe v naših glavah' in za opisovanje načina, ki ga uporablja družba, ko kategorizira ljudi oz. jim pripiše določene lastnosti (Ajtony 2011: 137; 2012: 53–54). Vse od izida dela *Public Opinion* se stereotip

uporablja v različnih vedah (Kudła 2016: 94) v pomenu, ki ga splošna javnost razume, kot je razložen v slovarju Oxford English Dictionary:

»vnaprej izoblikovana, preveč poenostavljena ideja o značilnostih, ki so tipične za določeno osebo, situacijo itd.; odnos, ki temelji na takem vnaprej izoblikovanem mnenju. Tudi oseba, za katero se zdi, da natančno ustreza tovrstni ideji«.

Raziskovalci pri preučevanju stereotipov uporabljajo različne pristope in posledično tudi različno definirajo besedo stereotip (za podrobnejši pregled definicij, gl. Gardner 1994: 3; Banaji, Greenwald 1994: 57), težave, s katerimi se pri tem soočajo, pa lahko strnemo v naslednjih pet točk (Kudła 2016: 108):

1. Stereotip je proizvod miselne dejavnosti, vendar ne smemo podcenjevati družbenih vidikov pojava.
2. Stereotip se nanaša na družbene kategorije, vendar ni nujno, da je naše mišljenje o drugih kategorijah podvrženo enakim kognitivnim tendencam.
3. Stereotipi se tipično nanašajo na druge narode in vsak narod ima svoj lasten stereotip (ali stereotipe) o drugem narodu.
4. Stereotipe moramo razlikovati od predsodkov, čeprav so si v praksi zelo blizu.
5. Odnosa med prepričanji, ki se izražajo skozi stereotipe, in objektivno resnico ni vedno enostavno preveriti.

Pri opredeljevanju besede stereotip delata M. R. Banaji in Greenwald (1994: 57) razliko med definicijami, v katerih je poudarek na nenatančnosti presoje, in definicijami, v katerih je poudarek na kategorizaciji. Stereotipi delujejo na dveh nivojih: individualnem ali kognitivnem ter kolektivnem ali družbenem. Prisotni so lahko v zavesti posameznika, lahko pa so del družbene strukture, ki je skupna ljudem v okviru določene kulture (Stangor, Schaller 1996: 4). Pomanjkanje informacij o določenem okolju pogosto kompenziramo z uporabo stereotipov, kar vodi v poenostavitev komunikacije na družbenem nivoju, saj na informacije, ki prihajajo do prejemnika komunikacije, vpliva prepričanje, skupno celotni skupini. Prvotni pomen besede

stereotip je še vedno razviden iz njenega metaforičnega pomena: natisnjena podoba, ki nastane z metodo tiskanja s plošče, je nespremenljiva, šablonska in konvencionalna ter ima določeno obliko ali podobo. Raba besede stereotip v povezavi z ljudmi implicira, da ima celotna družbena skupina enake značilnosti – tovrstno prepričanje lahko ustreza resničnosti ali pa tudi ne, vendar za razširjenost stereotipa ni nujno, da je stereotip točen.

Kot je bilo že omenjeno, so razlike med stereotipom in predsodkom lahko zanemarljive, nekateri stereotipi in predsodke celo enačijo (npr. Katz, Braly 1935: 191–192), čeprav predsodki izražajo vnaprejšnje negativno stališče, medtem ko so stereotipi lahko negativni ali pozitivni. Področje odnosov znotraj določene skupine lahko opredelimo kot študij predsodkov in njihovih vplivov na interakcijo znotraj skupine (Allport 1954), stereotipiziranje pa ima lahko za posledico predsodek, ki ga Allport (prav tam: 9) definira kot »antipatija, temelječa na napačni in nefleksibilni generalizaciji«. Poleg tega lahko predstavniki določene skupine s pomočjo predsodka negativno vrednotijo druge (Hilton, von Hippel 1996: 256). Stereotipe torej pogosto, čeprav ne nujno, spremljajo predsodki. V skladu z Allportovimi pogledi obravnavajo socialni psihologi negativne stereotipe kot pokazatelje predsodkov. Pozitivni (pohvalni) stereotipi so povečini rabljeni za predstavnike lastne skupine, za predstavnike tuje pa le v redkih primerih (Fiske in sod. 2002: 878).

S preučevanjem vsebine in oblike stereotipov se raziskovalci ukvarjajo že desetletja, izsledke raziskav, ki so jih opravili Katz in Braly (1933), Brigham (1971), Tajfel (1978) ter Oakes, Haslam in Turner (1994), pa lahko povzamemo v nekaj točkah (Vaughan, Hogg 2013: 50):

- a. Ljudje zelo hitro pripišejo večji skupini ljudi relativno žaljive skupne lastnosti.
- b. Stereotipi se le počasi spreminjajo.
- c. Sprememba stereotipa je na splošno odgovor na širše družbene, politične ali ekonomske spremembe.

- č. Otroci se s stereotipi seznanijo že v rani mladosti, ko o skupinah, ki so predmet stereotipnih pogledov, še ne vedo prav dosti ali celo nič.
- d. Stereotipi, ki jih je zelo težko spreminjati, so še jasneje izraženi in še bolj sovražni, ko se med skupinami pojavijo družbene napetosti in konflikti.

V razpravi o stereotipih moramo nekaj besed nameniti tudi njihovemu nastanku in ohranjanju. Lakoff (1987: 80) omenja metonimijo kot možen vir za oblikovanje družbenega stereotipa, vendar pa lahko stereotipi nastajajo na več različnih načinov (Hilton, von Hippel 1996: 244–248; Ajtony 2011: 140–141):

1. Ustvarjanje razlik med skupinami zaradi pričakovanj, ki se uresničijo.
2. Posploševanje vedênja enega pripadnika skupine in vrednotenje ostalih pripadnikov na tej osnovi.
3. Iluzorne korelacije implicirajo, da prihaja do vzpostavljanja odnosov med sklopi nepovezanih spremenljivk, ki niso razlog za asociacijo (npr. povezovanje najstnikov z uporniškimi vedênjem).
4. Homogenost tuje skupine, ki jo lahko zelo preprosto razložimo kot prepričanje, da so »oni enaki, mi pa različni« (Myers 1993: 400). Pripadniki tuje skupine naj bi bili bolj ali manj homogena celota in naj bi si bili med seboj bolj podobni kot pripadniki lastne skupine. Razlog za tako prepričanje je, da ljudje poznajo več pripadnikov lastne skupine kot tuje skupine, kar je razumljivo; zaradi tega pri presojanju lastne skupine razpolagajo z več primeri kot pri presojanju tuje skupine, zaradi česar imajo občutek, da je lastna skupina bolj heterogena (Linville in sod. 1989; Liville, Fischer 1993). Homogenost velja tako za lastno kot tudi tujo skupino, pri čemer imajo pripadniki lastne skupine o sebi dobro mnenje, o pripadnikih tuje pa slabo. Ponavadi se za pripadnike lastne skupine posploši pozitivne lastnosti posameznikov na celotno skupino, za pripadnike tuje skupine pa negativno lastnost posameznikov na celotno skupino.

Poleg različnih načinov oblikovanja stereotipov obstaja tudi več načinov ohranjanja stereotipov, med katerimi lahko omenimo asimilacijske vplive, procese pripisovanja in procese memoriranja (Hilton, von Hippel 1996: 248–254), pri ohranjanju stereotipov pa igrata pomembno vlogo tudi jezik in frazeologija, saj predstavljata sredstvo za prenašanje stereotipnih prepričanj in pogledov. Gutiérrez Rubio (2015: 26) dodaja, da lahko stereotipi, ohranjeni v konvencionalnih, prenesenih besednih zvezah, vplivajo na vrednote ljudi, ki jih uporabljajo.

Za stereotipe je značilna netočnost, iracionalnost in togost pogledov na druge, kar ni nepričakovano, saj se jih pogosto uporablja, če govorimo o nasprotnikih, stvareh, ki jih ne odobravamo, ali stvareh, ki jih želimo degradirati (Allan, Burridge 1991: 27); to v veliki meri velja tudi za preučevane angleške in slovenske frazeme z etnonimi. Kaj nam stereotipi pravzaprav povedo o pogledu določenega naroda na druge narode ali o mnenju določenega naroda o drugih narodih? Stereotipi so lahko globoko zakoreninjeni predsodki o drugih narodih, iz njih lahko izvemo, kako določen narod gleda na druge narode in kakšne stereotipe oblikuje za opis in pogosto tudi za poniževanje svojih sosedov, sovražnikov, pa tudi narodov, ki živijo v daljnih deželah, o katerih ve le malo oz. praktično nič (Dumitrescu 2015). To lahko ponazorimo na primeru frazema *wouldn't do something for all the tea in China* ('ne narediti česa za nič na svetu'), ki temelji na prepričanju, da Kitajci pridelajo in popijejo veliko čaja, pri tem pa ni pomembno, ali je to prepričanje pravilno ali ne; to seveda ni edina predstava, ki jo ima zahodni svet o Kitajcih (Gutiérrez Rubio 2015: 20). Etiketiranje določene skupine je lahko rabljeno kot disfemizem (Kudła 2016: 104), primere najdemo tudi v slovenski frazeologiji, na primer frazemi s sestavino *cigan*,¹ ki vzbuja negativne asociacije. Tu se lahko vprašamo, zakaj se je nekatere etnonime začelo uporabljati kot stereotipe, drugih pa ne. Iskanje odgovora na to vprašanje je pomembno, saj lahko poznavanje izvora stereotipa prepereči predsodke o pripadnikih drugih narodov in posledično vpliva na odnose med različnimi narodi

¹ V primeru *cigan/Cigan* gre za razmerje občno/lastno ime; kot frazeološka sestavina je *cigan* rabljen kot občnoimenska sestavina.

(Bobrovnyk 2014: 20). Zanimivo je tudi, da stereotipi lahko povedo več o skupini, v kateri se je določen stereotip izoblikoval, kot pa o skupini, ki je predmet stereotipnega pogleda (Kudla 2016: 109). Na negativno percepcijo tujih skupin lahko vplivajo številni dejavniki, kot so (Korostelina 2011: 50–51):

1. Človekova potreba po različnosti v homogeni družbi z zanemarljivo kulturno raznolikostjo ni zadovoljena v zadostni meri.
2. Pozitivna družbena identiteta se oblikuje na osnovi ugodnih družbenih primerjav, vendar pripadniki lastne skupine omalovažujejo pripadnike tuje skupine, zaradi česar določeni stereotipi in predsodki oblikujejo identiteto lastne skupine.
3. Primerjave med lastno in tujo skupino lahko povzročijo podcenjevanje ekonomske in družbene moči lastne skupine in občutek relativne prikrajšanosti.
4. V stratificiranih družbah z ekonomsko in politično neenakostjo imajo manjšinske skupine in skupine z nižjim statusom močnejši občutek kolektivnega sebstva, zanje je značilna večja homogenost, skrbi jim povzročajo družbena identiteta, samospoštovanje in dostojanstvo. Predvsem skupine z nižjim statusom se pogosto počutijo negotovo, zaradi česar lahko pride do predsodkov o lastni skupini ter do negativnih projekcij.
5. Kolektivna aksiologija je temelj za vrednotenje pripadnikov skupine, poleg tega opredeljuje meje in odnose med skupinami ter določa kriterije za pripadnost lastni oz. tuji skupini.

V posameznem jeziku se lahko v različnih obdobjih uporabljajo različni etnonimi s slabšalno oz. negativno vrednotenjsko konotacijo, kar Partridge (1933/2015: 3) ponazori s kronološkim opisom negativno zaznamovanih etnonimov v angleščini: v začetku 16. stoletja sta bila žaljivo rabljena etnonima Grk in Turek; od približno 1580 do 1650 so bili grešni kozli Španci; v 17. stoletju so kot žaljivko uporabljali etnonim Nizozemec; v 18. in 19. stoletju so bili neprijetni Francozi; med prvo svetovno vojno in še približno deset let po njej so z negativno

konotacijo uporabljali etnonim Nemeč. V evropskih jezikih najdemo frazeme z etnonimi drugih evropskih narodov in mnogi od njih izražajo stereotipne poglede: če se Španci vedejo, kot da so Švedi, to pomeni, da se pretvarjajo, da so neizobraženi; kadar Nizozemci 'dobijo špansko napetost' (*Het Spaans benauwd krijgen*), to pomeni, da zganjajo paniko; kadar Romuni ukradejo nemško pipo, to pomeni, da se opijajo (povzeto po *Europe's not dead*). Stereotipi so vedno povezani z določenim družbenim kontekstom in so v veliki meri kulturno specifični, saj izražajo ideologije in politike v posamezni družbi (Šabec 2007a: 98). V vsakem jeziku poleg stereotipov o drugih narodih obstajajo tudi avtostereotipi – gre za predstave oz. stereotipe o lastni skupini, ki so produkt posameznika, ki aktivira prikaze skupine, ki ji pripada (Ajtony 2011: 144). Primer avtostereotipa² v slovenski frazeologiji je skopost, ki se pripisuje Gorenjcem kot tudi (Zgornje)Savinjčanom, čeprav isto negativno lastnost v slovenščini lahko pripišemo tudi Škotom. Med slovenskimi avtostereotipi Hočevar (2012) navaja introvertiranost in melanholičnost; delavnost, discipliniranost in zavistnost; pokornost in podrejenost. Vsaj deloma se ujemajo z avtostereotipi, ki jih je identificiral Musek (1999). Musek ugotavlja, da se imajo Slovenci za poštene; pridne, delavne in disciplinirane; neagresivne, ponižne in hlapčevske; prepirljive, nepripravljene popuščati in nespravljljive; zavistne in nevoščljive; nagnjene k individualizmu, introvertiranosti, depresivnosti in samomorilnosti. Nekateri od teh avtostereotipov držijo (npr. poštenost, pridnost, delavnost, discipliniranost, introvertiranost), drugi pa ne (npr. Slovencev ne moremo prištevati k neagresivnim narodom, pa tudi težnja po dominiranju in neodvisnosti je zelo prisotna) (Musek 1994, 1999: 192), kar jasno kaže, da so avtostereotipi lahko prav tako nenatančni kot stereotipi.

Stereotipi se lahko sčasoma spreminjajo. Nekateri se v jeziku ohranijo, drugi izginejo, lahko pa nastanejo tudi novi. Do sprememb prihaja zaradi zunanjih, npr. zgodovinskih, dejavnikov ali notranjih, kot sta dožemanje in vrednotenje predstavnikov drugih narodov (Gutiérrez Rubio 2015: 20; Fabčič 2015: 54–55). Kljub temu, da nekaterim stereotipom danes ne pripisujemo več posebnega pomena, so lahko

² Več o avto- in heterostereotipih o Slovencih prim. Waclawek in Wtorkowska 2017.

v določenem obdobju igrali pomembno vlogo ter posledično pustili sledove tudi v frazeologiji posameznega jezika, zato jih je smiselno raziskati in preučiti. V nadaljevanju bomo podrobneje obravnavali nacionalne stereotipe v angleških in slovenskih frazemih z etnonimi³ in skušali razložiti, zakaj so se v angleščini oz. slovenščini v določenem obdobju pojavili stereotipni pogledi na določen narod.

2 NACIONALNI STEREOTIPI V ANGLEŠKI FRAZELOGIJI⁴

Stereotipi pogosto nastajajo kot posledica tekmovalnosti med narodi, ki so gospodarsko ali kulturno povezani. Zato ni nenavadno, da se v angleških frazemih pojavljajo predvsem trije etnonimi oz. njihove izpeljanke: *Dutch* ('Nizozemci; nizozemski; nizozemščina'), *French* ('Francozi; francoski; francoščina') in *Spanish* ('Španci; španski; španščina'). Prednjači *Dutch*, ki je sestavni del mnogo večjega števila frazemov kot druga dva; Golubovskaya (2015: 40) je v eno- in dvojezičnih slovarjih ter drugih virih našla 75 frazeoloških enot, zloženek in prostih zvez s sestavino *Dutch* oz. *Dutchman* ('Nizozemec').

Stereotipne predstave in predsodki o Nizozemcih, ki so se frazeologizirali v angleščini, izvirajo iz 17. stoletja, obdobja konfliktov med obema narodoma kot posledica tekmovalnosti na trgovskem in vojaškem področju (*Oxford Dictionary of Word Origins*: 140). V času, ko je bil odnos do Nizozemcev izrazito negativen, so Angleži skoraj vse, kar so imeli za manjvredno, nenavadno ali tuje, poimenovali z *Dutch*, poslednično je večina frazemov, ki so nastali v tem obdobju, rabljena slabšalno, posmehljivo in žaljivo. Antipatija do Nizozemcev je bila tako močna, da so v angleščini kar 250 let kovali nove negativno konotirane frazeme s sestavino *Dutch* (Flavell, Flavell 2006: 108).

³ Nacionalni stereotipi so nastali in se obenem tudi nekritično uveljavili zlasti v času formiranja nacionalnih držav v Evropi v 18. in 19. stoletju ter med evropskim imperialistično-kolonialističnim osvajanjem drugih celin (Šabec 2007b: 108–109).

⁴ Viri za izbor angleških frazemov z etnonimom so: *Oxford Idioms Dictionary for Learners of English*, 2. izd., *Cambridge Idioms Dictionary*, 2. izd., *Collins Cobuild Dictionary of Idioms*, 2. izd., *Longman Idioms Dictionary*, *The Oxford Dictionary of Idioms* in *Dictionary of Idioms and Their Origins*.

Dutch od srednjega veka pa vse do 17. stoletja niso uporabljali le v povezavi z Nizozemci, ampak tudi v povezavi z narodi, ki so poseljevali velik del severne in osrednje Evrope, kar bi danes ustrezalo ozemljem, ki so del Nemčije in Nizozemske. Pri iskanju vzrokov za slabšalni pomen besede *Dutch* ne moremo prezreti podobnosti z nemško besedo *Deutsch* ('nemščina'), razlog pa je, da *Dutch* etimološko izvira iz nemščine, torej *Deutsch* (povzeto po *OED*); povsem možno je namreč, da so z besedo *Dutch* sprva vsaj v širšem smislu izražali negativni odnos tako do Nizozemcev kot tudi do Nemcev (Golubovskaya 2015: 42). Zaradi zamenjevanja izrazov *Dutch* in *Deutsch* so oba izraza, zlasti v Severni Ameriki, uporabljali negativno v povezavi z nemškimi priseljenci (Flavell, Flavell 2006: 108).

Iz angleških frazemov s sestavino *Dutch* lahko vidimo, kakšni so se Nizozemci zdeli Angležem. Kdor ima namen žaliti neki narod, se norčuje iz njegovega jezika: s frazemom *double Dutch* ('latovščina') se Angleži norčujejo iz nizozemščine. Zdi se jim smešna, težka, bolj ali manj nerazumljiva in podobna žlobudranju (Flavell, Flavell 2006: 106). Frazem *Dutch courage* ('pogum zaradi popitega alkohola') se navezuje na domnevno nagnjenost Nizozemcev do alkohola in na lažni pogum zaradi popitega alkohola, ki traja le kratek čas. Nastanek frazema naj bi bil povezan z dogodkom med angleško-nizozemsko vojno ob koncu 17. stoletja, ko je kapitan ladje dal mornarjem žganje, da bi bili v bitki bolj pogumni (Bobrovnyk 2014: 22). Nizozemci so veljali za skopuške, kar se odraža v pomensko sorodnih frazemih *Dutch treat* ('obrok/zabava, kjer plača vsak zase') in *go Dutch (with somebody)* ('plačati vsak zase'). *Dutch treat* je po nastanku le malo starejši (19. stoletje) kot *go Dutch (with somebody)*, ki prihaja iz ameriške angleščine in izvira iz začetka 20. stoletja, razložimo pa ga lahko z dejstvom, da so nizozemski priseljenci po prihodu v ZDA zelo skrbno ravnali z denarjem (Flavell, Flavell 2006: 106). Iz ameriške angleščine je tudi frazem *a Dutch uncle* ('kdor koga pošteno ošteje'). Verjetno se pridevnik *Dutch* navezuje na dve Nizozemcem pripisani lastnosti, strogost in treznost, hkrati pa poudarja tudi tujost, zato tukaj *uncle* ('stric') ne pomeni krvnega sorodnika, ampak avtoritativnega človeka (*Oxford Dictionary of Idioms*). *That beats the Dutch* ('to prekaša vse') prav

tako prihaja iz ameriške angleščine in verjetno izraža občudovanje bojnih sposobnosti Nizozemcev v bojih proti Špancem in kasneje proti Angležem. Tu gre za pozitivno konotacijo, ki pa ni samoumevna, in glede na to, da se *Dutch* lahko uporablja tudi v povezavi z Nemci, je možno, da se frazem navezuje na nemške najemniške vojake v kolonialnih časih (*Stanstead Journal*, 26. februar 1931).

V 18. stoletju je Nizozemska počasi izgubljala na pomenu in moči, na evropskem prizorišču pa so se pojavili Francozi pod Napoleonovim vodstvom. Francija, s katero so se Angleži že v preteklosti večkrat vojskovali, je postala njihova nova sovražnica, Francozi pa tarča poniževalnih poimenovanj v jeziku. To se odraža tudi v rabi etnonima *French* v angleški frazeologiji, čeprav je število frazemov s sestavino *French* mnogo manjše kot tistih z *Dutch*. Angleški frazem *take French leave*⁵ izhaja iz francoske visoke družbe 18. stoletja, v kateri ni bilo nevljudno, če je kdo odšel z zabave neopazno in ne da bi se poslovil od gostiteljev. Angleška družba je bila veliko strožja in ni odobrvala ohlapnih pravil, tako da je ta francoska navada prešla v frazem s pomenom 'oditi brez slovesa'. O izvoru frazema obstaja še druga razlaga. Frazem naj bi izviral iz časa francosko-indijanske vojne v 18. stoletju, ko so Britanci v bitki s Francozi v bližini Jurijevega jezera (Lake George) v zvezni državi New York zajeli okoli 140 francoskih vojakov in jih odpeljali na otok na jezeru. Francozi so okolico poznali veliko bolje od svojih ječarjev, zato jim je uspelo pobegniti (Dumitrescu 2015). V francoščini najdemo pomensko soroden frazem, tj. *filer à l'anglaise* ('oditi po angleško'), za katerega pa ni jasno, ali gre za jezikovno maščevanje Francozov Angležem in njihovemu frazemu *take French leave* ali za popačenje besede *anguille* ('jegulja') ali pa za besedo *Anglais*, v 16. stoletju 'upnik' (Dumitrescu 2015). Omeniti velja, da najdemo v številnih jezikih podobne frazeme, ki sledijo vzorcu 'oditi po + prislov, izpeljan iz etnonima'. Sestavni del *po francosko*, ki ga najdemo v že omenjenem angleškem in slovenskem frazemu, se pojavlja tudi v španščini, portugalsščini, nemščini in grščini, *po angleško*

⁵ Frazem *take French leave* ima ustreznik v slovenskem frazemu *oditi po francosko*, kar je relativno redek pojav, saj zaradi kulturne specifičnosti le izjemoma lahko potegnemo vzporednice med slovenščino in angleščino.

pa v romunščini, madžarščini, češčini, poljščini, ruščini in italijanščini (Dumitrescu 2015; Keber 2011: 617).

Glede na to, da sta bili Anglija in Francija povezani zgodovinsko in kulturno, ni nenavadno, da najdemo v angleščini frazeme s sestavino *French*. Stereotipi o določenem narodu se lahko oblikujejo tudi v primeru redkih stikov ali v odsotnosti neposrednih stikov (Hartley 1946), lahko pa tudi prek neposrednega stika s posamezniki iz ciljne skupine ali prek komunikacije o ciljni skupini (Thomson in sod. 2000). Možno je, da je slovenski frazem oditi po francosko dobesedni prevod nemškega frazema *sich französisch empfehlen*, ki naj bi se začel uporabljati po zanimivem dogodku v Dresdnu leta 1717. Znani francoski skladatelj in organist Louis Marchand naj bi tekmoval z Johannom Sebastianom Bachom v igranju čembala, vendar je še pred Bachovim prihodom pobegnil, najverjetneje iz strahu pred porazom (Redensarten-Index).

Poleg frazema *take French leave* najdemo v angleščini tudi druge frazeme s sestavino *French*, ki nimajo vzporednice v slovenščini. Frazem *excuse/pardon my French* ('oprosti(te) izrazu') se uporablja kot posmehljivo opravičilo za kletvico; z vidika Angležev Francozi pogosto uporabljajo kletvice in so do tovrstnega besedišča tolerantnejši. Zaradi tega so *French* ('francoščina') začeli uporabljati v pomenu kletvice, torej se zdi, kot da so kletvice izrečene v francoščini in ne v angleščini (Quintelli-Neary 2012: 60). V nasprotju s frazemom *double Dutch*, ki smo ga že omenili, se *excuse/pardon my French* ne uporablja z namenom žaljenja Francozov ali njihovega jezika.

Francozi so veljali za dobre ljubimce, zato je veliko angleških frazemov s sestavino *French* seksualno obarvanih, Francozi pa so prikazani kot moralno oporečni (Flavell, Flavell 2006: 109), npr. *a French letter* 'kondom'. Ta frazem ima v francoščini ustreznik *capote anglaise* in podobno kot *take French leave* s francoskim ustreznikom *filer à l'anglaise* sodi med frazeme, v katerih Angleži in Francozi »izmenjavno« uporabljajo etnonim za evfemistično poimenovanje istega (Dumitrescu 2015). Poleg frazema *a French letter* se sinonimno uporabljata tudi *a French tickler* in *French safe*. Kondom je bil priporočljiv pri obisku prostitutke, za katero v angleščini obstaja izraz *French article*, kot

zaščita pred sifilisom oz. francosko boleznijo, tj. *French disease* (Flavell, Flavell 2006: 109).

Španci so bili v 16. in 17. stoletju tekmeči Angležev na vojaškem in trgovskem področju, kar je imelo za posledico slabe medsebojne odnose. To se zrcali tudi v slabšalno rabljenih izrazih in frazemih; nastanek in rabo nekaterih je spodbudila tudi špansko-ameriška vojna konec 19. stoletja. Kot primer omenimo frazema *old Spanish customs/practices* ('neupravičene ugodnosti') in *walk Spanish* ('prisiliti koga, da hodi po prstih'). Zakaj se običaje (*customs*) oz. prakse (*practices*) opisuje kot španske, ni znano, a negativno konotacijo pridevnika *Spanish* ('španski') omenja že Partridge (1933/2015: 5); možno je, da se frazem navezuje na kaznovalne metode španske inkvizicije (*Brewer's Twentieth Century Phrase and Fable*). Tudi o izvoru frazema *walk Spanish* lahko bolj ali manj samo ugibamo, je pa mogoče, da je nastal v povezavi s španskimi pirati, ki so prisilili ujetnike, da so hodili v določeno smer, tako da so jih držali za obleko, pri čemer so se ujetniki s prsti na nogah komaj dotikali tal (*Oxford Dictionary of Idioms*).

Drugi etnonimi so v angleških frazemih veliko redkejši. Frazem (*in*) *Indian file* ('v gosjem redu, drug za drugim') se navezuje na navado Indijancev, ki so hodili tesno drug za drugim, pri čemer so stopali v stopinje predhodnika, tako da jih sovražnik ni mogel prešteti (*Oxford Idioms Dictionary for Learners of English*). Frazem *the luck of the Irish* ('vražja sreča') s sestavino *Irish* ('Irci; irski; irščina'), ki se uporablja slabšalno že od sredine 17. stoletja (Partridge, 1933/2015, 9), ima posmehljiv podton. Večina slavnih in uspešnih iskalcev zlata in srebra za časa zlate mrzlice v drugi polovici 19. stoletja je bila Ircevi ali irskih priseljencev v Severni Ameriki, motivacijsko izhodišče pa je, da so imeli več sreče kot pameti (O'Donnell 2002). Rojeni Američani so še posebej prezirali uspešne irske naseljence, saj so bili prepričani, da so do premoženja prišli zaradi sreče (*luck*) in ne zaradi trdega dela. Tudi Tataři, ki so del frazema *catch a Tartar* ('naleteti na mino'), sodijo med etnonime z negativno konotacijo; pod vodstvom Džingiskana so ustvarili ogromen imperij, vendar je bila njihova vojska znana po krutosti, tako da je *Tartar* pravzaprav sinonim za okrutnost oz. divjaštvo. Angleži sicer niso imeli neposrednega stika s Tataři, vendar

je ena od možnih razlag izvora tega frazema bojevanje Angležev z Otomani, ki so imeli v svoji vojski tudi pripadnike Tatarov (Brewer 1895).

Kot je razvidno iz angleških frazemov z etnonimi, jih ima večina (precej) negativno konotacijo, kar je posledica zgodovinskih odnosov Angležev z drugimi (večinoma) evropskimi narodi, ki so jih imeli Angleži za sovražnike ali tekmece. Frazemi s pozitivno konotacijo so značilnejši za ameriško angleščino, kar lahko pripišemo dejstvu, da Američani do neangleško govorečih evropskih narodov niso gojili sovraštva, ker z njimi zaradi geografske oddaljenosti niso bili v neposrednem stiku. Američani so prišli v stik z evropskimi narodi ob njihovem priseljevanju v ZDA, imeli pa so hierarhijo sprejemljive tujosti v odnosu do evropskih priseljencev, saj so bili določeni narodi bolje sprejeti od drugih.

3 NACIONALNI STEREOTIPI V SLOVENSKI FRAZELOGIJI⁶

Kot smo videli, je za angleško frazeologijo značilno, da vsebujejo frazemi, ki jih lahko štejemo za stereotipne, etnonime sosednjih narodov (npr. *French*) ali narodov, ki so jih imeli Angleži v določenem obdobju za sovražnike ali tekmece (npr. *Dutch* ali *Spanish*). V slovenski frazeologiji bi na osnovi te ugotovitve pričakovali frazeme, katerih sestavni del je ime naroda, s katerim so Slovenci imeli ali še imajo neposredne stike (npr. neposredni stiki Slovencev z Avstrijci, Nemci, Italijani, Ogri/Madžari, Romi, narodi, ki so živeli v Jugoslaviji, in Osmani/Turki), to pričakovanje pa se le delno uresniči, ko začnemo s podrobnejšim preučevanjem frazemov in najdemo frazeme z etnonimi sosednjih narodov le v relativno redkih primerih (Fabčič 2015: 50). V *Slovarju slovenskih frazemov* se na Hrvate navezuje samo frazem (*ne videti koga*) *že sedem hrvaških let* (v pomenu '(ne videti koga) zelo dolgo'), na Italijane pa naslednji trije frazemi: (*ne videti koga*) *že sedem laških let*, ki je variantna oblika prejšnjega frazema; *nedolžen kot/kakor Lahov koš* (v pomenu 'ne nedolžen'), katerega negativna konotacija je razvidna iz daljše različice *nedolžen kakor Lahov koš, ki je ukradeno blago prenašal*; in *reven kakor Lahov koš*. Etnonim *Madžar*

⁶ Vira za izbor slovenskih frazemov z etnonimom sta: *Slovar slovenskih frazemov* in *SSKJ*².

najdemo v primerjalnem frazemu *kleti/preklinjati kot Madžar* kot varianto primerjalnega frazema *kleti/preklinjati kot Turek*. Razlog za opisano situacijo je lahko tudi dejstvo, da tako SSKJ² kot tudi *Slovar slovenskih frazemov* lastnih imen ne vključujeta sistematično kot iztočnic.

To seveda ne pomeni, da Slovenci nimajo stereotipnih predstav o sosednjih narodih. Italijanom pripisujejo številne negativne lastnosti, saj veljajo za glasne, zgovorne, moralno sporne, podkupljive, strahopetne in nedisciplinirane (Stergar 2002; Šabec 2007a: 103). V zgodovini, ki so jo zaznamovali številni dogodki, v katerih so imeli Slovenci slabe izkušnje z njimi, lahko iščemo razlago za negativno vrednotenje Italijanov. Slovenci so v okviru avstro-ogrske vojske sodelovali v številnih spopadih in vojnah proti Italijanom, vključno s 1. svetovno vojno. V obdobju med obema svetovnima vojnama so bili primorski Slovenci, ki so jih po 1. svetovni vojni priključili Italiji, žrtve fašistične represije in zatiranja. Tudi med 2. svetovno vojno so bili Slovenci in Italijani, ki so zasedli del slovenskega ozemlja, na nasprotnih straneh (Šabec 2007a: 102–105).

Nasprotno pa tipičnemu Nemcu oz. Avstrijcu Slovenci pripisujejo veliko bolj pozitivne lastnosti, kot so discipliniranost, zanesljivost in točnost, v *Slovarju slovenskih frazemov* pa ne najdemo frazemov z etnonimom *Nemec* oz. *Avstrijec*. Omeniti velja, da pogled Slovencev na Nemce zaradi slovensko-nemških nacionalnih nasprotij v preteklosti ni bil vedno pozitiven (npr. v Tavčarjevi *Visoški kroniki* so Nemci poimenovani tudi Tajčarji, pripisujejo pa se jim negativne lastnosti, kot so napihnjenost, surovost, ošabnost, privoščljivost, trma, grabežljivost in pristranskost).

Pri preučevanju etnonimov imajo Romi prav poseben status, saj so narod brez svoje države, zato številni narodi, vključno s Slovenci, nanje gledajo kot na tujek v svojih državah. V slovenski frazeologiji je cigan – ne pa tudi politično korektniji izraz Rom⁷ – sestavina kar nekaj frazemov. Beseda *cigan* ima negativno konotacijo, kar velja v

⁷ Poimenovanje *Rom* je v rabi tako novo, da v frazeologiji preprosto še ni moglo najti svojega mesta.

veliki meri tudi za frazeme s to sestavino, ki izražajo stereotipni pogled na ta narod, ki je bil v slovenski družbi stigmatiziran, številni Slovenci pa so imeli globoko zakoreninjene predsodke o njih. Frazem *lagati kot cigan* (v pomenu 'zelo, pogosto lagati') se navezuje na laganje kot negativno lastnost, ki naj bi bila značilna za Rome. Primerjalni frazem *črn kot cigan* (v pomenu 'zelo temnopolť') razkriva negativno vrednotenje temnejše polti, značilne za Rome. V slovenski frazeologiji imamo še nekaj (bolj ali manj negativno konotiranih) frazemov s to sestavino, kot so *je tak cigan* (v pomenu 'slabo oblečen'), *pri nas je kot pri ciganih* (v pomenu 'vse je v neredu'), *biti pravi cigan* (v pomenu 'biti zvit, lahkomišeln ali malopriden človek'), *smeje se kot cigan belemu kruhu* (v pomenu 'smeje se široko, na vsa usta').

Kot zanimivost lahko omenimo, da v slovenščini ne obstajajo frazemi s sestavino *žid/jud*, ki bi pripadnikom judovske vere pripisali stereotipno lastnost 'skopost'. *SSKJ*² kot drugi pomen samostalnika *žid* navaja 'stiskač, oderuh', a tu ne gre za frazeološko sestavino.

Ker pri obravnavi stereotipov ne smemo zanemariti njihovega zgodovinskega okvira (Šabec 2007b: 110), moramo pri etnonimu *Turek*, ki se pojavlja v več slovenskih frazemih, omeniti izkušnjo Slovencev s Turki v obdobju turških vpadov na slovensko ozemlje v 15. in 16. stoletju, pa tudi po tem obdobju so Turki vztrajali v bližini ozemlja današnje Slovenije (v Bosni) vse do druge polovice 19. stoletja. Zato je ta čas v slovenskem zgodovinskem spominu pomemben, kar se zrcali tudi v slovenski frazeologiji. Slovenci so imeli s Turki slabe izkušnje, s čimer lahko razložimo tudi nastanek frazemov z etnonimom *Turek* (ki je imel v osmanskem cesarstvu negativno konotacijo v nasprotju z nevtralnim izrazom *Osman* (Ágoston 2009: xxvi) oz. izpeljankami iz tega etnonima. V primerjalnih frazemih *kaditi kot Turek*, *kleti/preklinjati kot Turek* in *lagati kot Turek* se Turkom pripisujejo negativne lastnosti. Kajenja Turkom ne pripisujejo samo Slovenci, ampak tudi Hrvati, Srbi, Makedonci, Madžari in Slovaki. V primerjalnem frazemu *kleti/preklinjati kot Turek* lahko v slovenščini etnonim *Turek* nadomesti *Madžar*, tj. *kleti/preklinjati kot Madžar*, pomen pa ostaja nespremenjen. Tudi primerjalni frazem *zbit/izmučen/zmahan kot turška fana* izhaja iz obdobja turških vpadov; Turki so bili večkrat poraženi, boji so jih

izmučili, njihove zastave pa so bile raztrgane (Keber 2011: 200). Kljub določenim stikom s Turki so bili ti za Slovence vseeno dokaj nepoznani, njihov jezik jim je bil nerazumljiv, kar se zrcali v frazemu *to mu je turško* v pomenu 'to mu je popolnoma neznano' (Keber 2011: 1022). Frazem je sopomenka frazema *španska vas* oz. frazema *to so zame španski kraji*, vsem tem frazemom pa je skupna predstava o nepoznavanju česa (Keber 2011: 1022). Kljub negativni podobi o Turkih v slovenski frazeologiji, čeprav redko, najdemo tudi nevtralno konotirane frazeme, na primer *sedeti po turško*. Ta frazem kaže, da Slovenci Turkom pripisujejo način sedenja, ki je povezan z muslimansko vero in držami muslimanov med molitvami (Keber 2011: 850).

Med slovenskimi frazemi, v katerih je izražena stereotipna podoba določenega naroda, najdemo tudi frazeme, ki se navezujejo na Francoze: poleg že omenjenega *oditi po francosko*, sodijo sem še *delati se Francoza*, *iti se Francoza* in *narediti se Francoza* v pomenu 'delati/narediti se brezbržnega, nevednega, neumnega'. Francozom so njihovi sosede Nemci, Španci in Angleži, ne pa tudi Slovenci, ki s Francozi razen v času Ilirskih provinc (1809–1813) niso imeli tesnejših vezi ali stikov, pripisali negativne lastnosti, kot sta brezbržnost in nonšalantnost, saj naj bi si Francozi ne delali skrbi s problemi drugih oz. naj ne bi bili obzirni do drugih (Keber 2011: 208). Te domnevne lastnosti Francozov se odražajo tudi v pomenu omenjenih slovenskih frazemov. *Francoska bolezen* v pomenu 'sifilis' se ne uporablja samo v slovenščini, ampak tudi v nekaterih drugih evropskih jezikih (npr. v angleščini, nemščini, češčini, hrvaščini, ruščini, poljščini). Poimenovanje izvira iz latinskega naslova dela *Syphilis sive morbus Gallicus* (Sifilis ali francoska bolezen), ki ga je leta 1530 objavil zdravnik Girolamo Fracastoro, avtor znanstvene teorije o klicah (Keber 2011: 97). Sifilis je v različnih jezikih znan tudi pod drugimi imeni: v italijanščini ga imenujejo 'španska bolezen', v francoščini 'angleška, italijanska ali neapeljska bolezen', v ruščini 'poljska bolezen'. Znano dejstvo je, da so v preteklosti z imenom naroda, ki so ga imeli za sovražnika, lahko poimenovali določeno bolezen, pri čemer je bila konotacija negativna (Bernjak 2013: 103; Fabčič 2015: 49). V povezavi s Francozi moramo omeniti še frazem *galski petelini* v pomenu 'Francozi, Francija', ki

je v slovenščini rabljen nevtralnno. Pridevnik *galski* izvira iz latinske besede *gallus*, ki lahko pomeni 'petelin' ali 'Galec'. Petelin je tudi simbol Francije, ki se je kot nacionalno znamenje začel prikazovati na zastavah že v času francoske revolucije (Keber 2011: 691–692).

Na splošno velja, da so slovenski frazemi z etnonimi lahko rezultat prevzemanja izraza kot takega iz nemščine, saj ne moremo spregledati dejstva, da je bil slovenski jezikovni prostor več stoletij vključen v večjezikovno habsburško monarhijo. Pri kalkiranju frazemov iz nemščine gre v veliki meri za frazeme, ki nimajo zgodovinske podlage, zato ne moremo govoriti o paralelni stereotipizaciji, torej gre v teh primerih pri Slovencih za odsotnost stereotipne predstave. V drugih primerih je frazem dejansko lahko odraz stereotipnih predstav Slovencev o drugih narodih, ne pa obenem odraz rivalstva med Slovenci in drugimi narodi. To lahko razložimo najmanj na tri načine: Slovenci niso imeli lastne države; v slovenskem primeru gre za povsem drugačen zgodovinski proces oblikovanja nacionalne identitete (Nečak 1997), zato tudi za drugo vrsto nacionalizma. Etnonimi v frazemih, ki izražajo določen stereotipni pogled na druge narode, so pogosto odraz črno-belih predstav in percepcij, vrednotenje je v veliki večini negativno, nevtralnno ali pozitivno pa le redko (Bernjak 2013: 103; Fabčič 2015: 49). Kot primer pozitivno konotiranega frazema v slovenščini lahko navedemo *točen/natančen kot (švicarska) ura*⁸. Ta frazem temelji na dejstvu, da ure, zlasti švicarske, najbolj točno merijo čas (Keber 2011: 1014). In Švicarji se v očeh Slovencev odlikujejo po točnosti, kar je pozitivna lastnost, značilna tudi za njihove ure.

4 SKLEPNE MISLI IN ZAKLJUČEK

Frazemi z etnonimi, ki izražajo stereotipne poglede na druge narode, sodijo na številna tematska področja, kot so: človeške lastnosti, vedênje, navade in običaji, nerazumljivost, narava, neverjetnost, medicina, bogastvo in nepopolnost (Rikkinen 2013: 17–18). Podobna tematska področja najdemo tudi v gradivu, ki je bilo podlaga za našo raziskavo. Iz frazemov, kot je npr. angleški *a Dutch uncle*, lahko

⁸ Frazem *točen kot/kakor ura* omenjata že Cigale (II: 1206) in Glonar (SSJ: 411).

sklepamo, da imajo človeške lastnosti pomembno vlogo. Nekateri frazemi, kot so *a Dutch treat, go Dutch (with somebody), take French leave* ali slovenski ustreznik *oditi po francosko*, izražajo pomembnost vloge, ki so jo v življenju ljudi igrali vedênje, navade in običaji. Ljudje v stiku z drugimi prihajajo do informacij, na osnovi katerih si ustvarijo podobo o drugih ljudeh oz. drugih kulturah; ker pa so določene kulturne navade edinstvene, jih pripadniki določenega naroda ne razumejo ali ne sprejemajo vedno vidikov, značilnih za narode z drugačnim kulturnim ozadjem in dediščino. Posledično lahko pride do nerazumevanja, kar izražajo angleška frazema *double Dutch* in *it's Greek to me* ter slovenski *kaj je za koga/komu španska vas*. Tudi medicina in zdravje je eno od tematskih področij, ki jih najdemo med preučevanimi frazemi (npr. *francoska bolezen* in angleški ustreznik *French disease*), zastopana pa so tudi področja, kot sta narava (npr. *an Indian summer* in slovenski ustreznik *indijansko poletje*) in nepopolnost (npr. *more holes than Swiss cheese* ('več lukenj kot švicarski sir')).

Po drugi strani ugotavljamo, da angleški in slovenski frazemi s stereotipno rabljenimi etnonimi lahko odražajo tudi podoben ali celo enak pogled Angležev in Slovencev na druge. To se kaže v negativnem vrednotenju drugih in pripisovanju negativnih lastnosti, kot so laganje, goljufanje, nasilnost, grobost, pomanjkanje bontona, nevednost, nemoralnost in izsiljevanje. Podobne poglede Angležev in Slovencev lahko razložimo s pripadnostjo istemu evropskemu kulturnemu okviru, zaradi česar je tako za Angleže kot tudi Slovence značilno sprejemanje in upoštevanje istih vrednot (Bernjak 2013: 103). Zaradi zgodovinskih, kulturnih in osebnih izkušenj se določene lastnosti, značilne za posameznika, prenašajo na celoten narod; prav tako je negativno vedênje pripadnikov določenega naroda lahko pretirano prisotno v spominu in presojanju določene skupnosti (Tajfel 2001: 135–136), vse to pa se zrcali tudi v frazeologiji, še posebej v frazemih z etnonimi.

Zaradi aktualnosti medetičnih odnosov je vredno problematiki nacionalnih stereotipov namenjati več pozornosti, stereotipe moramo preučevati sistematično, podrobno in z različnih vidikov, saj je v stereotipna prepričanja o drugem narodu lahko integrirano

določeno znanje ali védenje, prav tako lahko stereotipna prepričanja poenostavljajo pogled na druge ali so vzrok za napačne trditve. Stereotipna prepričanja lahko pozitivno vplivajo na medkulturno interakcijo, prav tako pa lahko povzročajo konflikte med narodi, zaradi česar ne bi smeli podcenjevati pomena jezika pri izogibanju predsodkom o drugih, hkrati pa preučevanje stereotipov v jeziku prispeva k boljšemu razumevanju medetničnih dinamik.

BIBLIOGRAFIJA

- Ágoston, Gábor. 2009. Introduction. *Encyclopedia of the Ottoman Empire*. V: G. Ágoston, B. Masters (ur.). New York: Infobase Publishing. xxv–xxxvi.
- Ajtony, Zsuzsanna. 2011. Ethnic stereotypes – Impediments or enhancers of social cognition?. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica* 3/2: 134–155.
- Ajtony, Zsuzsanna. 2012. *Britain and Britishness in G. B. Shaw's plays: A linguistic perspective*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Allan, Kate, Burrige, Keith. 1991. *Euphemism and dysphemism: Language used as shield and weapon*. New York: Oxford University Press.
- Allport, Gordon. 1954. *The nature of prejudice*. Cambridge, MA: Perseus Press.
- Banaji, Mahzarin R., Greenwald, Anthony G. 1994. Implicit stereotyping and prejudice. V: M. P. Zanna, J. M. Olson (ur.). *The psychology of prejudice: The Ontario symposium*. 7. zv. Hillsdale, NJ / Hove, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers. 55–76.
- Bernjak, Elizabeta. 2013. Etonimi v slovenski in madžarski frazeologiji. *Studia Slavica Savariensia* 1–2: 100–110.
- Bobrovnyk, S. M. 2014. Ethnic stereotypes and their reflection in English and Russian languages. *Advanced Education* 2: 20–26.
- Brewer, E. Cobham. 1895. *Brewer's dictionary of phrase and fable*. London/Paris/Melbourne: Cassell and Company, Limited.
- Brigham, John C. 1971. Ethnic stereotypes. *Psychological Bulletin* 76/1: 15–38.
- Cigale, Matej. 1860. *Deutsch-slovenisches Wörterbuch, Erster Theil A–L, Zweiter Theil M–Z*. Laibach: Anton Alois Wolf.
- Cresswell, Julia. 2009. *Oxford dictionary of word origins*. Oxford: Oxford University Press.
- Dobrovol'skij, Dmitrij, Piirainen, Elisabeth. 2005. *Figurative language: Cross-cultural and cross-linguistic perspectives*. Amsterdam: Elsevier.
- Dumitrescu, Ioana. 2015. Idioms and national identity. Na spletu: <http://www.lexington.ro/ro/blog/item/26-idioms-and-national-identity.html>.
- Europe's not dead. Na spletu: <https://europeisnotdead.com/disco/expressions-of-europe/european-nationality-related-idioms/>.

- Fabčič, Melanija. 2015. »Drugi«, »oni«, »tuji« – izrazi drugosti, drugačnosti in tujosti v slovenski in nemški frazeologiji. *Anali PAZU HD* 1/1: 45–56.
- Fiske, Susan T., Cuddy, Amy J. C., Glick, Peter, Xu. 2002. A model of (often mixed) stereotype content: Competence and warmth respectively follow from perceived status and competition. *Journal of Personality and Social Psychology* 82/6: 878–902.
- Flavell, Linda, Flavell, Roger. 2006. *Dictionary of idioms and their origins*. London: Kyle Cathie Limited.
- Gardner, R. C. 1994. Stereotypes as consensual beliefs. V: M. P. Zanna, J. M. Olson (ur.). *The psychology of prejudice: The Ontario symposium*. 7. zv. Hillsdale, NJ / Hove, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers. 1–32.
- Glonar, Joža. 1936. *Slovar slovenskega jezika*. Ljubljana: Umetniška propaganda.
- Golubovskaya, Elena. 2015. Verbal representation of ethnic stereotypes about the Dutch and English (an insight into cross-cultural perception via the language). *Journal of Language and Education* 1/3: 39–51.
- Gutiérrez Rubio, Enrique. 2015. Stereotypes in Czech phraseology: Nations and ethnic groups. *Topics in Linguistics* 16: 17–28.
- Hartley, Eugene Leonard. 1946. *Problems in prejudice*. New York: King's Crown Press.
- Hilton, James L., von Hippel, William. 1996. Stereotypes. *Annual Review of Psychology* 47: 237–271.
- Hočvar, Martin. 2012. Slovene stereotypes. Na spletu: https://prezi.com/ygsjf7ae_q7x/slovene-stereotypes/ (20. 6. 2021).
- Houghton, Stephanie Ann. 2014. *Researching the stereotypes of people around me: An introductory thesis writing course for international students*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Katz, Daniel, Braly, Kenneth W. 1933. Racial stereotypes of one hundred college students. *Journal of Abnormal and Social Psychology* 28: 280–290.
- Katz, Daniel, Braly, Kenneth W. 1935. Racial prejudice and racial stereotypes. *Journal of Abnormal and Social Psychology* 30: 175–193.
- Keber, Janez. 2011. *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Korostelina, Karina. 2011. Redefining »us« and »them«: Gülen's approach to transformation of perceptions between Muslims and non-Muslims. V: V. Burnett, Y. Yildirim (ur.). *Flying with two wings: Interreligious dialogue in the age of global terrorism*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. 47–62.
- Kudła, Marcin. 2016. *A study of attributive ethnonyms in the history of English with special reference to foodsemy*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Lakoff, George. 1987. *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: The University of Chicago Press.

- Linville, Patricia W., Fischer, Gregory W. 1993. Exemplar and abstraction models of perceived group variability and stereotypicality. *Social Cognition* 11/1: 92–125.
- Linville, Patricia W., Fischer, Gregory W., Salovey, Peter. 1989. Perceived distributions of the characteristics of ingroup and outgroup members: Empirical evidence and a computer simulation. *Journal of Personality and Social Psychology* 57: 165–188.
- Lippmann, Walter. 1922. *Public opinion*. New York: Harcourt, Brace and Company.
- Musek, Janek. 1994. *Osebnostni portret Slovencev*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Musek, Janek. 1999. Slovenci v luči mednarodnih in medkulturnih psiholoških primerjav. V: E. Kržišnik, M. Lokar (ur.). *Zbornik predavanj*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 181–200.
- Myers, David G. 1993. *Social psychology*. New York: McGraw-Hill, Inc.
- Nečak, Dušan. 1997. Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas. V: D. Nečak (ur.). *Avstrija. Slovenija. Jugoslavija. Slovenska narodna identiteta skozi čas: zbornik*. Lipica 29. maj–1. junij 1996. Historia. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 19–24.
- Oakes, Penelope J., Haslam, Alexander, Turner, John. 1994. *Stereotyping and social reality*. Oxford: Blackwell Publishers.
- O'Donnell, Edward T. 2002. *1001 things everyone should know about Irish American history*. New York: Broadway Books.
- Oxford English dictionary online*. 2016. Oxford, Oxford University Press. Na spletu: <http://www.oed.com/>.
- Parkinson, Dilys (ur.). 2006. *Oxford idioms dictionary for learners of English*. Oxford: Oxford University Press.
- Partridge, Eric. 1933/2015. *Words, words, words!* London: Methuen and Co. Ltd., Abingdon/New York: Routledge.
- Pickering, David, Issacs, Alan, Martin, Elizabeth (ur.). 1991. *Brewer's twentieth century phrase and fable*. London: Cassell.
- Quintelli-Neary, Marguerite. 2012. Pardon my French: Joyce's Gallic insinuations. V: R. T. Cornish, M. Quintelli-Neary (ur.). *Crafting infinity: Reworking elements in Irish culture*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. 60–77.
- Redensarten-Index*. Na spletu: https://www.redensarten-index.de/suche.php?suchbegriff=---sich+franz%C3%B6sisch+%2F+auf+Franz%C3%B6sisch+empfehlen+%2F+verabschieden%3B+einen+franz%C3%B6sischen+Abschied+nehmen&suchspalte%5B0%5D=rart_ou.
- Rikkinen, Oksana. 2013. *Comparative analysis of English and Russian idioms of nationality and ethnicity*. Diplomsko delo. Narva: Tartu University Narva

- College. Na spletu: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/33439/Oksana_Rikkinen.pdf?sequence=1 (3. 4. 2020).
- Rothbart, Myron, Fulero, Solomon, Jensen, Christine, Howard, John, Birrell, Pamela. 1978. From individual to group impressions: Availability heuristics in stereotype formation. *Journal of Experimental Social Psychology* 14/3. 237–255.
- Siefring, Judith (ur.). ²2004. *The Oxford dictionary of idioms*. Oxford: Oxford University Press.
- Sinclair, John, Sinclair Knight, Lorna, Clari, Michela (ur.). ²2002. *Collins COBUILD dictionary of idioms*. Glasgow: HarperCollins Publishers.
- Snoj, Marko. ³2016. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: ZRC SAZU. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 1970–1991. Na spletu: <https://fran.si/130/sskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika>.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja*. ²2014. Na spletu: <https://fran.si/133/sskj2-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika-2> (12. 11. 2020).
- Stangor, Charles, Schaller, Mark. 1996. Stereotypes as individual and collective representations. V: C. N. Macrae, C. Stangor, M. Hewstone (ur.). *Stereotypes and stereotyping*. New York: The Guildford Press. 3–37.
- Stanstead Journal (26. 2. 1931). Na spletu: <https://news.google.com/newspapers?nid=805&dat=19310226&id=A81hAAAAIBAJ&sjid=mokDAAAAIBAJ&pg=1587,2374355&hl=sl>.
- Stegar, Rok. 2002. Podoba Italijanov pri Slovencih (Ob italijanski napovedi vojne Avstro-Ogrski). V: T. Smolej (ur.). *Podoba tujega v slovenski književnosti. Podoba Slovenije in Slovencev v tuji književnosti (imagološko berilo)*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 91–104.
- Summers, Della (ur.). 1998. *Longman idioms dictionary*. Harlow, Essex: Addison Wesley Longman Limited.
- Šabec, Ksenija. 2007a. Konfliktni spomini in stereotipne podobe Italijanov v slovenski kolektivni zavesti: primer slovenske tržaške književnosti. *Družboslovne razprave XXIII* 55: 95–113.
- Šabec, Ksenija. 2007b. Kdo je čefur za kranjskega Janeza: stereotipi in kulturne razlike v sodobnem evropskem kontekstu. *Stereotipi v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*: 102–117.
- Tajfel, Henri. 1978. *Differentiation between social groups*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tajfel, Henri. 1981. Social stereotypes and social groups. V: J. C. Turner, H. Giles (ur.). *Intergroup behaviour*. Oxford: Blackwell. 144–167.
- Tajfel, Henri. 2001. Social stereotypes and social groups. V: M. A. Hogg, D. Abrams (ur.). *Intergroup relations: Essential readings*. Philadelphia: Taylor and Francis. 132–145.

- Thomson, Micah S., Judd, Charles M., Park, Bernadette. 2000. The consequences of communicating social stereotypes. *Journal of Experimental Social Psychology* 36/6: 567–599.
- Vaughan, Graham M., Hogg, Michael A. 2013. *Social psychology*. Frenchs Forest: Pearson Australia.
- Wacławek, Maria, Wtorkowska, Maria. 2017. "Słowiański Austriak" – o charakterze Słoweńców słów kilka / »Slovanski Avstrijec«: nekaj besed o značaju Slovencev. *Jezikoslovni zapiski* 23/1: 193–210.
- Walter, Elizabeth (ur.). 2006. *Cambridge idioms dictionary*. Cambridge: Cambridge University Press.

Prispelo novembra 2021, sprejeto marca 2022.

Received November 2021, accepted March 2022.

ZAHVALE

Delo je nastalo v okviru raziskovalnega programa *Teoretične in aplikativne raziskave jezikov: Kontrastivni, sinhroni in diahroni vidiki* (P6-0218(A)), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

POVZETEK

FRAZEOLOGIJA KOT MEDIJ ZA IZRAŽANJE STEREOTIPNIH POGLEDOV NA DRUGE: NA PRIMERU ANGLEŠKIH IN SLOVENSkih FRAZEMOV Z ETNONIMI

V članku obravnavamo nacionalne stereotipe, ki jih najdemo v angleških in slovenskih izlastnoimenskih frazemih z etnonimi ali njihovimi izpeljankami. Nekateri stereotipi igrajo v določenem obdobju pomembno vlogo in posledično pustijo sledove v frazeologiji, zaradi česar jih je smiselno raziskati in preučiti. Naš namen je pojasniti razloge, zakaj so se v angleščini oz. slovenščini v določenem časovnem obdobju pojavili stereotipni pogledi na druge narode. Na podlagi konkretnih primerov frazemov razlagamo njihovo pretežno negativno konotacijo, dotaknemo pa se tudi sicer redkejših primerov nevtralnih ali pozitivno konotiranih frazemov. Ugotovljamo, da so angleški frazemi z etnonimi posledica zgodovinskih odnosov Angležev z drugimi (večinoma) evropskimi narodi, ki so jih imeli Angleži za sovražnike ali tekmece. Angleški frazemi s pozitivno konotacijo so zlasti značilni za ameriško angleščino, saj Američani do neangleško govorečih evropskih narodov zaradi odsotnosti neposrednih stikov niso gojili sovraštva. Po drugi

strani so slovenski frazemi z etnonimi lahko rezultat prevzemanja izraza kot takega iz nemščine ali pa odraz stereotipnih predstav Slovencev o drugih narodih in ne odraz rivalstva med Slovenci in drugimi narodi. Stereotipna prepričanja lahko pozitivno vplivajo na medkulturno interakcijo, prav tako pa lahko povzročajo tudi konflikte med narodi, zaradi česar ne bi smeli podcenjevati pomena jezika pri izogibanju predsodkov o drugih.

PHRASEOLOGY AS A MEDIUM FOR EXPRESSING STEREOTYPICAL VIEWS OF THE OTHERS:
THE CASE OF ENGLISH AND SLOVENE IDIOMS WITH ETHNONYMS

The article deals with national stereotypes found in English and Slovene onomastic idioms containing ethnonyms or their derivatives. Some stereotypes are no longer as important as they used to be at one point in history when they played a certain role and therefore left traces in the phraseology of a given language; consequently, they deserve attention and investigation. The aim is to address the reasons why stereotypical views of other nations emerged in a certain period of time in English and Slovene. On the basis of concrete examples, the predominantly negative connotations of idioms are explained; however, reference is made to more rarely used idioms with neutral or positive connotation. It can be claimed that the English idioms with ethnonyms reflect the historical relations of the English with other (mostly European) nations regarded by the English as their enemies or rivals. Positively connoted English idioms are typical of American English, since there was no particular malice by the Americans, who had no direct contact with non-English speaking European countries. On the other hand, the Slovene idioms with ethnonyms may be a result of calquing from German or they may reflect the stereotypical images Slovenes (have) had of other nations; they, however, do not reflect rivalry between Slovenes and other nations. Stereotypical beliefs may either have a positive influence on cross-cultural interactions or trigger conflict between nations. That is why the importance of language in avoiding ethnic prejudice should not be underestimated.